

Милош ВУЛЕВИЋ*

АХАСВЕРОВСКО ОСЈЕЋАЊЕ ПРОСТОРА У ПОЕЗИЈИ ДУШАНА КОСТИЋА

*Пућујем њућ, и њрашњав и жућ – све више
лућам за морима, у вјетрове, у кише.
Јер довољан је, да ме њојије, облак далеки који
друмови добри моју!...
„Друговање с друмовима”
„Они зовну изненада”*

Пут је централна метафора Костићевог богатог и слојевитог лирског опуса. Он је тематски, пјеснички и духовни стожер његове инспирације, његове префињене лирике која својом топлином и благородношћу пријања за срце, душу и осјећања. И тако, кад немири му легну у крв топлу, чергашку, не може остати миран на једном мјесту у једном крају, јер му се причуја *Позив друма* – да крене „у крај незнани”: да другује, да друмује друмовима, које као неко проклетство од рођења носи у себи и који крећу из њега, из његових најдубљих и најинтимнијих пјесничких и људских побуда. На том путу („за облацима, кроз даљине”) – „заточеник југа” провео је добар дио свог живота. И на том путу и о путу настало је његово монументално пјесничко и прозно дјело. И у пјесмама завичајним, тако условно да их назовемо, као у његовој најбољој и умјетнички најуспјелијој, врхунској пјесми, „Слеђена тишина Виситора”, експлицитна је његова неутољива жеђ за путем, даљинама; и још он тај свој пут претвара у стих, лирику велике књижевне вриједности. О тој пјесми записао сам у свом есеју „Поезија Душана Костића” (*Побјега*, фебруар 1997) следеће:

„Дискурзивни текст наглашене уводничарске функције, а јаче и више стихови пјесме, упућују у сам стваралачки чин пјесника, показују како

* Милош Вулевић, књижевник

се у њему, у његовој дубокој интими припремају, згушњавају, емотивни набоји, како га потреса невиђена и урођена пјесничка грозница за друмовањем, за облацима и висинама, за ријекама, за жељеним и неслућеним даљинама и просторима. Пјесник, како сам каже, није то могао издржати, и није издржао, казао је, проговорио је аутентичним гласом, рекло би се, одједном, спонтано – ријечју која је звуком опчарана, музиком оплемењена, која се у отворен, искрен и дубок лирски вапај преточила:

Што боли тишина ова, што боли
... корак шаптав звијезда снених,

који прелази и претаче се у интегралну слику, у многогласје:

Капље, капље ноћ.
Пси лају.
Ах, сâм сам и пуст у завичају!

Заиста, ријеч се транспоновала у чисту поезију, музику што је, вјерујемо, суштински тон, естетска вриједност његовог стиха, његовог цјелокупног богатог и репрезентативног књижевног дјела. И, свакако, оно што је поетски вриједно у поезији овог аутора експонира се као звук, мелодија која се прелива из стиха у стих, из пјесме у пјесму, из збирке у збирку; као шум Лима, чинећи његов најдоминантнији слој, њихову значењску и естетску раван”.

Понављањем истог сугласника или групе сугласника (*алииџерација*), или понављањем истих вокала (*асонанца*), појачава се звуковност стиха, експресивност језика. Ова два изражајна средства честа су у поезији Душана Костића, као и *ојкорачење* којим се исто постиже звучност и експресивност стиха. Присутна је у овој поезији и *синестезија* као и каденца, такође, и метонимија је присутна, што све заједно појачава метафоричност, љепоту лирског изражавања, чиме се одликује поезија овог истакнутог лиричара српске литературе.

Несумњиво, Костић је жудио за даљинама новим и досада невиђеним предјелима, које је описивао у својим путописима, пјесмама. Његов пут је унутрашњи, стваралачки, пјеснички. Он сваком пејзажу утисне свој лик, дах, оплемени га тугом, топлином, оживи га и преточи у ритам, боју и звук, заплусне својом неограниченом љепотом, добротом, обавије копреном тајанствености, тишине – искреном и животом надахнутом поезијом. Значи, Костићев пут није само гола знатижеља за досад невиђеним предјелима и видцима, његов је пут чисто пјеснички, стваралачки. Са

сваког пута вратио се с путописом, и пјесмом која обично у наслову носи имена тих мјеста која је он пропутовао – *Рашка, Зелениора, Зайис из Бишоља, Будва, Омбла, Мљеи, Сунце над Башком, Соча, Тара ѿод вијадукџом, Код Габеле, Лайад, Крайоч, Слијейци у Рисну* ... и читав низ врских лирских пјесама које опјевају Херцег Нови („Тај мали воз”, „Његошев пријекор”, „Мамула”, „Сат градски”, „Карточ”, „*Castel nuovo, castel nuovo*”). Херцег Нови га је импресионирао својом љепотом, старинама и тај утисак који је оставио овај град на њега надопунио је пјесмом у којој је најбоље могао да искаже свога себе, свој сензибилитет, свој искрени доживљај живота и свијета.

У Херцег Новом, у којем се настанио, смирио, одморио од даљина, у свом зрелом добу, осјећао је звуке и тонове исто тако дубоке, исконске, ирационалне, као у завичају, Језеру, Лиму, Кому и Проклетијама... *Тај мали воз* – је безмало живо биће које иде, брекће, хукће, просипа варнице долазећи као из једног минулог времена и простора, његов носталгични ритам кретања пјесник је дочарао честим ритмичко-синтактичким измјенама у стиху. „И тај мали гарави воз” и градски „мјерачи времена” у заливу су на неки начин метафоре човјековог неспоразума, раскорака с временом и можда са животом. „Сат градски” чује се тамо послје дневне буке, у тишини – тада откуцава своје право вријеме или боље рећи невријеме. И остале пјесме објављене у књизи путописа *Импресије. Виђења Херцеџ Новоџ* не заостају ни у ком погледу за овим двјема поменутима – и у њима је имплицитно присутан онај универзални „мјерач времена”, који је прави показатељ поетске и стилске префињености ничим неограничене стваралачке снаге овог виртуоза лирског стиха.

Ове и друге пјесме с *џуџа* и *о џуџу*, показују величину Костића као пијца, његову поетику и естетику – он је своја дневна запажања, импресије, забиљешке, претварао у склад, хармонију, у сложено и слојевито значење стиха. Он је у сусрету с непознатим крајевима исто као шкољка стварао бисер, бисер поезије, невиђене и неслућене љепоте.

Да крене на пут нијесу били потребни посебни мотиви, намјере – довољно би било да се појави, помоли „црвен мјесец на чемпресима”, и кад му се ласте огласе пјесмом „крз снове”: тада га немири крену некуд на „прашњав и жут” друм. Кад друмови почну да га зову, ржу у његовој крви, онда „Мине као мјесец низ гору”, са звијездама у коси, на „крилима вјетра” – крене некуд „за облацима, у даљине...”

Сам пјесник, у најбољим својим стиховима, посвећеним друмовима, исказао је циљ и свог путовања, и шта га све подстрекује да крене на пут:

Путујем пут, и прашњав и жут – све више
лутам за морима топлим, у вјетрове, у кише.
Јер довољан је, да ме попије, облак далеки који –
друмови добри моји!

„Друговање с друмовима”
„Они зовну изненада”

У истој овој пјесми он каже да га друмови изводе из града „...у радост,
у гозбе, у вина” и тако сав занесен, усхићен крене да, како и сам каже:

Другујем с друмовима. Путујем пут
у крај незнани, у прашњав или жут.

И тамо „под неким облачјем”, у крају непознатом, туђем, можда ће би-
ти ведрији, расположенији, „но у свом завичају.” За те путеве што га воде
у крајеве незнана, поетски надахнуто, с подигнутом интонацијом – из
срца, из душе, из свог унутрашњег бића вели, пјева:

Пењу ме са равница, у горе, под облаке,
вину ме до звијезда, над игру провалија.
Друмови моји, с вама ћу кроз врбаке,
Кроз тополе прозрачне, кроз баште крај авлија,
с вашим ћу сребром да здравим мреже улица и села ...

„Друговање с друмовима”

Немири у њему, немири у његовој крви, тјерају га на пут у даљине које
га опијају, одушевљавају – живе у њему као чежња, као зелени њожар, ко-
јем он кличе са заносом:

Гуде шуме у мени, сва врела,
сва језера, пјесма је моја чежња и грч је у мекој трави,
реците: зелени пожар нек смири ове вене
и нежно пољуби мене, пољуби мене.

„Друговање с друмовима”

Пропутовао је многе крајеве као *Тужни њушник*, али ипак костифев-
ски (пијан од добротинства) расположен према свему што је на путу ви-
дио и срео:

...а ја сам, путујући, само осмјехнут био
чекајући, низ друмове,
да ипак неког заволим.

А Костић је имао доброте и љубави према свим крајевима које је пропутовао – и у сваком се осјећао као у завичају: и у сваком је оставио дио себе, својих снова. И сви су му они били присни као завичај:

Оставићемо по дио себе
у сваком небу, у сваком крају,
и мислићемо: да је тамо
и облак, и прозор, и јаблан вити
присан к'о у завичају.

„Изналажења”

Зато он и вели, кличе, казује с подигнутим тоном као да креће весео на пут:

Ја сам грађанин земље, свих градова свих предјела,
свих села,
и сви су они моји,
ја – с њима!

Изломљени стихови, графички њихов изглед, као да одражавају његов немир, унутрашње узвике, стопе и кораке на неком путу, у неком крају. Он не може миран да остане на једном мјесту, мора да крене некуд, јер га зову шуме, зову траве, лишће (*слушам снено дозив друма*), и на том путу пуном ведрине, сунца и висине, свјетлости облака, зашуморе у њему јутра:

И тако одем – свеједно гдје, свеједно кад,
с душом пуном лутања и звијезда.

Побуде да крене на пут, скоро су увијек пјесничке, стваралачке, једва чујни шумови из природе:

Зов ли је лишћа, у јесење,
да кренем вес'о стазом давном?

Сваки његов стих, пјесма, инспирисана је жељом за даљинама, друмовима, као што је и једна од његових најбољих пјесама „Гора божурова” која је створена, инспирисана неким далеким одјеком мелодије народне пјесме коју је чуо у раном дјетињству.¹

¹ Како је настала ова пјесма, Костић је причао у *Градској кафани* у Иванграду, пјесницима Благоју Кораћу, Благоју Нишавићу, новинару и књижевнику Жарку Ђорови-

И сунцокрети у истоименој пјесми имају свој пут – пут за сунцем. А у поеми *Чарнојевићи*, пјесник је осјетио све муке, страдања, вјековне сеобе српског народа *од немила до недраја*:

Колико пута с дјететом у наручју
колико испред пламена.
Је ли то проклетство
је ли то судбина, забога!

Таман се закућиш, помириш с невољом
па опет згариште па крв, па лелек.

И све је то тако од давнина, а и сада (то мало народа што је остало тамо), „са крвљу ручак, са крвљу вечера”, и нормално, човјек је приморан да се обестрага, разогњишти, због мржње „која и траву сажиге”, а камоли немоћног и незаштићеног човјека. А како је тек данас у тој светој српској земљи – исто као у Деветом кругу Дантеовог *Пакла* (Ви који улазите овдје/ оставите сваку наду.)

У Костићевој поезији не чују се само пртишани звукови, шапутања „бреза и звијезда, понекад тај звук је толико јак да потреса простор у ноћи, неко зове:

Кроз косу ми сву ноћ звијезде плове.
Тишина је. Сâм сам. Неко зове...

Тај исконски, ирационални звук, глас, одувијек је био присутан у њему, и никад му није дао мира, њега стално прати Зорњача на вјечном путу његовом. Костић се потпуно идентификовао с природом, он је њен саставни дио:

Ја сам вјетар у лелујању ражи.

ћу, мени и још неким другим, чијих се имена више не сјећам. Костић је причао, једне зиме у раном дјетињству у Беранама, да је ишао с мајком некуд. „Не знам зашто и гдје смо били кренули? Негдје, мало даље од нас, ноћу кроз маглу, чуло се како неко тихо пјева:

Ах, колика је гора божурова –
сив је соко прелећет не може...

Тај звук, далеки одјек пјесме из магле, носио сам дуго у себи – све док нисам написао ову пјесму (Гора божурова).”

Он осјећа најдубље и најсуптилније тонове и звуке исто као неки далеки одјек старинске пјесме. Њему се као соната, у пјесми *Сонаџа*, причуја далеке неке ријеке шум – не може јој се одредити ни простор ни вријеме.

Пјесма *Брезе*, које су чести симболи у поезији овог аутора, сва је у знаку дискретних и једва чујних тонова, тонова који се само могу чути и исказати у музици, поезији. У пјесми, односно у природи, завладала је костихевска апсолутна тишина, у којој:

Само, брезе трепере, остављене. И ћуте.
Само њихово сребро као лишће шумом
шушти празнине необичне.

У пјесми *Са гна*, посвећеној незаборавном професору књижевности Бранку Бању Шарановићу, који је исто друмовао, али само Црном Гором, опет једна *бреза шумори и џрејери* – над извором, над његовим *клокоџом*.

У природи, у самоћи, чују се костихевски интониране сонате, симфоније, увертире – то је прави концерт, концерт трава, шумова лишћа, шуморења бреза и ријека, шапат звијезда – и у свему томе чује се однекуд из дјетињства, из снова, као сопран – *шум Лима*. Тај његов шум је некако увијек присутан у и присјећању („Пјевам тужан ја ливаду, покрај Лима, траве њене”), у његовим стиховима лијепо је само:

под неокаљаним небом
ено се мешкољи Лим.

На крају је ипак стигао да се руковетима пјесама опрости од ријеке дјетињства:

Збогом, мој Лиме,
мој Лиме, збогом!

Носталгична игра ријечи у овим стиховима, чији ритам подсјећа на игру таласа на Лиму. Костић се увијек сјећа и присјећа Лима, помиње га у својим пјесмама иако га нема у наслову. У завичајним *Иванградским сустрешима*, у пјесми у којој се казује о Лиму и путу (без којег Костић не може да живи и да пише, ствара), постоји и ова строфа:

јер спи у мени и бријег меки,
и кућа ниска, шапат Лима –
и кад отидох у рај далеки,
са облацима, са облацима!

Стихови о Лиму реципирају се као опроштајни, последњи. Облак је чест симбол у поезији овог изврсног и непоновљивог лиричара, он је у његовој поезији симбол немира, вјечног и незауостављивог путника. После облака најприсутнији симболи, метафоре су друм, вјетар, лађе, једро, галебови. Насупрот њима је тишина, мук, зов лишћа, слеђене тишине, туга грања...

Облак је у Костићевој крви, он је вјесник пјесникових немира, показатељ даљина, небеских и земаљских простора – Костић за њим или са њим креће на далеке неке путе:

Облаче, руку ми дај!

Објеручке га прихвата стари знанац и он иде са њим (окренут лицем свему што се јавља). Ево га већ, јавља се из даљине, прави запис из Битоља, опет о облаку, старом пријатељу и познанику:

Разњежи ме, ипак, облак усамљен
и небо Пелагоније.

Опет *зайисује* гдје стигне: у ратна попришта која је прошао (Сутјеску, Зеленгору)², јавља се са Ловријенца стиховима:

Плови тврђава, галија камена;
пјевамо – сањиви – бродари.
Омами ноћ. Грли нам рамена.
Дозивљу летуари.

² Пропутовао је Костић у току рата (*Ко то маршује тврдим друмом*) Црну Гору, Сутјеску, Зеленгору, Кордун, Лику и Банију и још многе друге крајеве, села и градове гдје је тада „туда лудовао метак.“

Послије Другог свјетског рата Костић је пропутовао скоро све крајеве ондашње Југославије, пишући путописе за *Субойње издање Полишике*, што му је била и професионална обавеза, стални посао.

Писање путописа Костић је почео у првим послеријатним годинама. У почетку с времена на вријеме објављивао их је у дневним листовима и часописима („Борба“, „Књижевне новине“ и др.), а од 1951. постаје професионални репортер „Политике“, све до 1977. године. У том, не баш кратком временском периоду, настали су скоро сви његови путописи који су касније објављени у шест засебних књига.

Костићу је самим рођењем судбина предодредила да мијења мјеста боравка, што и сам записује у књизи „Сам собом“: „Рођен под аустроугарском окупацијом у Пећи 1917. године. Још у колијевци пренијет преко Чакора у Андријевицу, па у Плав“.

Јави се из Будве, Омбле, Рашке („Рашка, и небо над њом”), па га ево већ и на мостовима Сене у Паризу којом приликом у њему „су пјевале ливаде и сијена”, из завичаја. Дошао је и у Бијелу, гдје срета дјевојчицу (путопис „Дјевојчица на друму”), која је покисла до голе коже. На питање једне пролазнице куд је кренула, да ли има мајку, одговара њежно, благо из увријеђене душе:

Немам никога. Ја сам из Дома.

На том путу (*лирски лейтмотив са земље ове*), како га назива Драган Јеремих у Предговору за Костићеву збирку пјесама *Пјевам земљу* (Титоград, 1966), мора да се догађају чудне и необичне ствари:

У Плаву је, како сам каже, „прогледао”, осјетио живот, тако да му је ово мјесто постало „неприкосновени завичај” у којем је провео своје рано дјетињство. Плаву се увијек враћао, њему и његовој околини посветио је своје најљепше стихове, пјесме.

Након завршеног другог разреда основне школе у Плаву, трећи је учио у Подгорици, 1927. године, јер се породица морала селити из мјеста у мјесто због тога што му је очух био финанс и често је премјештан по потреби службе; тако да је Костић с мајком био приморан да се „потуца” из краја у крај, што му није било баш по вољи. Најзад се настанио у Беранама, гдје је учио гимназију послѣ које је отишао на студије књижевности у Београду. Одмах након завршених студија, настала је његова ратна одисеја.

У неком мјесту у Македонији, брица му се жали да му је Раде Драинац остао дужан једно бријање (и то *једно бријање* Душан Костић је платио са задовољством исто као што је плаћао кафанске цехове).

Понекад је на тим пропутовањима чекао вихор да са њим некуд крене, а на Маглићу чекао је луну да му покаже стазу – и са тих стаза донио би прегршт звијезда у коси, руковети лирских пјесама, књиге путописа, што му је све то обезбиједило репрезентативно мјесто у српској поезији, историји књижевности. Ахасвера с Проклетија, Виситора, с Лима, на тим пропутовањима, ријеч је била пуна ведрине, љубави према свему што је видио и пропутовао. Његова ријеч је била носталгична, али снажна, моћна, гласна:

Ријечи су у мени као бук горског потока
или тихи тутањ у мојим сапетим грудима.

(„Писмо мртвом оцу”)

Ишао је Костић *на јозбу* куд га је вјетар тјерао, пут водио у даљине („са торбом о рамену ко просјак ко просјак...”), а враћао се са записима, са тугом, умором и најљепшим лирским стиховима што су несметано букнули, проговорили из његових груди „ко бук горског потока”.

Била су два смјера, два стваралачка, поетска пута у поезији Душана Костића – један који је водио у далеке и незнате просторе и други којим се враћао у завичај: на којем је настала најбоља и најлирскија његова поезија. На том путу у даљине носио је са собом *завичај*, коме се увијек враћао помало уморан, носталгичан, који је увијек био у њему, његовим мислима, осјећањима: „Једно језеро...”, а зна се које, у њему „спава” и оно му се:

...Једно језеро јави се каткад, из тишина, чисто
језеро мојих сања –
*оно истіо.*³

Јави му се из даљина, из неког минулог времена: „Даљина драга само, туге меке, туга нека, и вјетрови и сњегови врх Чакура.” као да грца, казује бол срца у сусрету с том планином преко које су га пренијели у пеленама – па сад с подигнутим тоном, меким тоном, својственим само њему, поздравља се, узвикује радостан:

Здраво даљине, здраво планине моје родне! Гдје ћу стати
с априлом у коси у вече једно плаво?...

Враћао се, иако тужан, свом завичају:

да ме планина пољуби лишћем мира,
однесе ме то у неповрат, у неке
залудне уре што ме једнако пеку –
па сад привијам усни облаке далеке
док над горама као потоци теку.

³ Фебруара 1997. године, Момо Цемовић и ја, придружио нам се сликар Душан Машовић, посјетили смо Душана Костића у његовој кући (Србина 23), у Херцег Новом. Примео нас је врло срдечно. У разговору, уз мезе и пиће, провели смо дуже вријеме код њега. Иако већ тешко болестан, био је весело и оран за „причу”, као и увијек што је био у сусрету с људима. Из његовог салона, преко терасе, видио се дио мора, са шумом изнад тог дијела. Кад је видио гдје гледам, са смијехом и задовољством ми је рекао:

„Оно је моје Плавско језеро. Видиш ли га?”

Поћутао је мало, па ће онако, узгредно, преко луле, рећи с тугом у гласу:

„Више га моје очи неће видјети. Не могу више да му се вратим. Ех! Шта све...”

Застао је, није довршио своју мисао.

А у завичају опет иста костихевска туга:

Забоље ме пустош, та пјесма тиха, та плима
мјесечине и самоће и заборављености пепелишта,

(„На повратку док капље мјесечина”)

Враћао се Костић у завичај, гдје су вјетар и тишине *зелени*, гдје се зелене кораци, гдје је зелен лишћа и трава. Ту је у сусрету с планином, ријекама, шумама, био у дослуху с природом у којој је наслутио, осјетио њене најдубље акорде, тонове, који се причујају попут мелодије старинске пјесме. Ту, на том родном тлу, у њему „сто извора наједном прозборе тајну”, ту му вјетрови шапућу некадашњу љепоту завичаја која је добила свој пуни сјај у његовим лирским стиховима.

Своје схватање поезије, своју естетику и поетику пјесник је имплицитно показао у својој сложеној пјесми, пјесми-поеми, густог метафоричног значења, а то је *Балада мене крај мосћова* (писана у Паризу, далеке 1954. године) у којој лирски пријемчиво, сјетним тоном, казује из даљине:

...пјевам ливаду једну и сијено што замириса
на мене
под муклим мјесецом кад зелен шушташе
изнад лишћа.

Или можда још љепши и поетскији примјер:

Пјевам ја тужан ливаду, покрај Лима, траве
њене...

Нема сумње, раскошна поетска љепота – поетика овог писца је у неисказивом, неизрецивом, у гргору врела што:

...под лишћем бије, и врије, и тече тамо;
које у самоћи сву ноћ звијезде дозива.

(„Врело”)

Костићева инспирација је природа кроз чије описе је дао, исказао своја људска и стваралачка осјећања, расположења. Његова поезија је широка скала сугестивних поетских слика у којима је дошла до пуног израза нераскидива веза између човјека и природе.

Волио је Костић даљине, али увијек се из њих враћао завичају, осјећао у себи његов ирационални зов, зов који се у његовим стиховима експо-

нирао као исконски зов лишћа, трава, као Лима шум, шапат звијезда завичајних, проклетијских. Чује се у том префињеном, бриљантном стиху како чакори Чакор, како неко врело ромори испод планина дјетињства, како киша запоточи... Чује се, уосталом, исконски зов природе, зов памтивијека, свевремена. У његовој непоновљивој лирској пјесми *У чекању кише*, поетски изражајно реализован је онај специфични тренутак кад се у природи, њеном пространству, ништа не чује, ништа не догађа, не покреће, не чује:

Само је сунце над свим. Само трава.

Из Костићевог *Дневника*:

Зрикавци зричу!

Костић увијек изненади неограниченом снагом и љепотом своје топле и благородне лирске ријечи: опет она Ључа и Лим потеку кроз простор и вријеме његовим ритмом, зајуборе његовим дискретним и бајколиким гласом, освану у стиховима као у сјенокосу.

Несумњиво, Костић се настоловао и надрумовао, остале су за њим многе незауостављиве ријеке и кривудава цесте и над њима облаци. Сада су остала само сјећања и велика моћ умјетника да од свега тога и у свему томе подрхтава поезија нејасна и неухватљива, несазнајна: благородна и пријемчива.

Вриједност Костићеве поезије је више у ономе што она слути, наговјештава мелодијом, тоном, звуком, благим ритмом, аријом. То је тај, по Е. Стајгеру – „језик без језика”, а то је све оно што је с оне стране сазнајног, што се само може дочарати музиком, поезијом.

Костићева поезија одувијек је зрачила миром, топлином, непосредношћу, писао је онако како је диктирала његова унутрашњост – слиједио је све вријеме свој рођени лирски глас који није никад напустио због пуке и испразне модерности. Све што је урадио било је природно и људски топло, истинито и креативно. Нема сумње, у његовом стваралаштву присутан је ахасеровски немир, жеђ за друмовима: носио је у себи пјесничко проклетство, бол и тугу, горчину живота – али је свему томе дао један особен израз из којег струји алтруизам, љубав према природи, човјеку и животу. Овај елегични пјесник имао је ону чаробну моћ да и тренутне импресије и животне утиске преточи у стих, поезију, отуда у његовим раним пјесмама има оне познате костићевске лирске непосредности, свјезине, тихе

сјете и резигнације, али је у њима било и заноса и полета – оне безграничне пјесничке и људске тоpline и љубави према свему што постоји.

Што је вријеме више одмицало његова поезија била је мисаонија – идеје, поруке и значења све се више помјерају, нагињу ка унутрашњим и дубљим слојевима пјесме. Његова пјесничка слика свијета, не само што је постала другачија, метафоричнија већ је све шира и свеобухватнија: извиру из ње простори минулих и будућих времена. Има у овој поезији неког луцидног поетског виђења живота у којем се слуги сва сложеност и дубина овог и оног свијета. Језик овог аутора је моћан, изражајан, звонак, музикалан – језичка и стилска прозачност ових стихова има онај неповљиви сјај и љепоту која се срета у Црњанској и поезији шпанског пјесника Лорке.

Можда су сва поређења случајна и нетачна, јер је овај наш ненадмашни лирик сав израстао из проклетијских и комских видика: арија, мелодија; музика, ритам његових стихова по неким неухватљивим и несамјерљивим умјетничким својствима, далеким призвуцима и тоновима, подсјећа на народну пјесму, музику и звучање ријечи, из краја из којег је потекао.

Завршна фаза Костићеве поезије настала је у Херцег Новом, који је одабрао да у њему проведе своје последње дане; гдје је и даље наставио да пише своје пјесме, читаве збирке поезије која својом умјетничком вриједношћу нимало не заостаје за његовим ранијим најуспјелијим пјесничким остварењима. Његов животни пут се скраћивао, немири за даљинама полако се стишали у њему – остале за њим само *Стиазе без ѿврайка*. На крају је отворено и без узмака узвикнуо: *Достја друмовања*: као да се сам себи обраћа, вели искрено:

Наједном видјех: доста је лутања било,
Ахасвере – одложи штап!

Нормално, ахасверовски штап је одложио, али не и писање стихова који су постали притишани, тихи „као падање снијега”; тако из збирке у збирку пјесме су му постале прозачније, стилски и језички доведене до перфекције, постале су рефлексивније. У пјесми *Грана мокра*, пјесник врло успјелим, луцидним алузијама упућује на сличност његове пјесме и пјесме коса на *Грани мокрој*:

Разигран кос
док је очекивао од лишћа много
разлијетао се свукуд, пјесмом растурао облак
сад ћути на грани мокрој.

Пјесма коса (а и Костићева) постаје све тиша, тужнија, он пјева с *їране мокре*, а не зна коме – „Како кроз пјесму да разведравам тугу”.

У пјесмама завршне фазе овог јединственог и непоновљивог лиричара, све више су присутни тамнији тонови, слутња нечег стравичног (*Аїокалийса зла*) што нас чека, што је пјесник наговијестио у својим стиховима. Пјесник, као однекуд из будућег времена, чује „свирку мрака”, осјећа и то што пријети, примиче се попут катаклизме – „с леворвером у маљавој руци, са екразитом у зубима/у славу празника насиља?”

Од тих апокалиптичких визија, наступајућег зла и мрака, пјеснику као да је тијесно на архипелагу (који је овдје симбол подјела), њему се опет однекуд јавља завичај као утјешни глас, шапат лишћа и трава, тамо гдје је био присно везан за небо, људе – то је тај његов простор, ничим неограничени простор тишине, свијет најдубље пјесничке интимае, свијет коме се увијек враћао овај вјечити путник – да се надахне, инспирише за нове путеве збирке врхунске поезије, лирике.

У свим овим пјесмама природа није исказана само као дескрипција, „лирски путопис”, већ као неко тајанствено сагоријевање најчистијег пјесничког сензибилитета. Звук, самоћа, тишина, планина, архипелаг, птице, атоли, обале, звијезде, симболи су префињене параболе који покрећу најдубља и најинтимнија пјесникова осјећања, његову антејску везаност за земљу, посебно за завичај.

Када је био немоћан да *икуд крене*, када је чекао крај својег богатог и часног животног и пјесничког пута у Херцег Новом, своја суморна, безизлазна, песимистичка осјећања искрено је исказао у постхумној изашлој збирци пјесама *Како ће се ово звати*, коју је врло лијепо и зналачки, стручно приредио за штампу и Поговор написао књижевни критичар и историчар књижевности Велизар Бошковић. Ова књига, збирка пјесама, драгоцјена је у томе, што се у њој може наслутити, провирити, у пјесничку радионицу, у сам његов стваралачки процес, чин.

Све пјесме ове збирке показују Костићев последњи вапај, вапај за животом, а још више за нестанком вољене жене Рајке, којој је и раније посвећивао своје пјесме, збирку *Трисїија*. Тај свој очај, вапај, најбоље је оваплотио у пјесми ове збирке *Смрзнуїша йирамида* – коју завршава овим дистихом:

Ја сам сметлиште пјесама давних,
смрзнута пирамида многих сломљених снова.

Осјека је наступила, песимизам је присутан чак и у поезији овог пјесника, али испод тог тамног расположења, остала је, присутна је поезија у којој се и даље осјећа Костићев алтруизам, човјекољубивост.

Костић нема чега да се плаши ни очајава пред лицем времена – јер нијесу узалудно пјевале птице, цвјетале трешње у завичају, родила нас Метохија, дочекале лимске кише, комске и проклетијске висине, тишине Виситора – друмови и путокази к мору, југу, човјеку. Нема ту никакве бојазни – Костић је оставио неизбрисив траг у историји српске књижевности и културе.

Miloš VULEVIĆ

WANDERING SENSE OF SPACE IN POETRY OF DUSAN KOSTIC

Summary

In this essay, the special attention has been paid to wandering sense of space in poetry of Dušan Kostić. Anyway, the road in the central metaphor of his rich and stratified lyrical opus. It is a topical, a poetical and a spiritual support of his inspiration, of his sophisticated lyric poetry which sticks to the heart, the soul and the feelings with its warmth and eminency.

Another topic level which has been treated in this essay are the reunions of the poet and his birth place, as a result of which, Kostić's most successful poetry appeared such as poems: "Somebody is calling", "Teony mountain", "From the bottom", "Ivangrad meetings", "On the way back while the moonlight drips", and really many others.

Here, in this critical approach, the third poetical phase has been treated, which appeared when the poet couldn't have started to go anywhere, when "The paths without returns" were left behind him, the time when he put the wandering walking stick aside—but he still wrote very successful and artistically valuable poetry.

